

2019-2020

Impact Factor - 6.293

ISSN-2349-638x

**Aayushi
International Interdisciplinary
Research Journal (AIIRJ)**

PEER REVIEWED & INDEXED JOURNAL

Special Issue No.71

Significance Of Fairs And Festivals In Human Life

Chief Editor

Pramod P. Tandale

IMPACT FACTOR

SJIF 6.293

For details Visit our website

www.aiirjournal.com

Sr. No.	Name of the Researcher	Title of The Paper	Page No.
112	प्रा. सौ. लक्ष्मी विष्णु भंडार	विज्ञान, कृषी जीवन व ग्रामीण विकास	377
113	श्री. डी.के. डाके	सिंधुदुर्ग जिल्हयाची सांस्कृतिक परंपरा – एक अभ्यास	380
114	महादेव ज. जाधव	होळी व मोहरम या सणांमधील श्रद्धा आणि अंधश्रद्धा	382
115	सौ.सविता नामदेव नांदवडेकर	हिंदू धर्मातील सण व उत्सव यातील स्त्रियांचे स्थान	386
116	श्रीमती स्मिता रावसाहेब पुजारी	भारतीय सण-उत्सवातील रोजगारसंधी	390
117	डॉ.सर्जेराव पांडुरंग चव्हाण	कोल्हापूर शहरातील माध्यमिक शाळेमधील इ.10 वी च्या विद्यार्थ्यांना सण व उत्सवांचे धार्मिक, सामाजिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक महत्त्व विकसन करून त्यांच्या अध्ययनावर होणारी परिणामकारकता अभ्यासणे.	395
118	डॉ.सविता अशोक व्हटकर	गौरीच्या गाण्यातील संस्कृती	398
119	डॉ. अपर्णा कुचेकर	हिंदी आदिवासी केंद्रित उपन्यासां में चित्रित पर्व, उत्सव तथा त्यौहार	401
120	प्रा. डॉ. मोहन सावंत	प्रेमचंदके 'गोदान' उपन्यास में कृषक संस्कृति	404
121	वर्षा लिंबराज कांबळे	त्यौहारों के बदलते आयाम	406
122	डॉ. महेंद्रकुमार आ. जाधव	राजपूतों के त्यौहार और उत्सवों का समाजशास्त्रीय अध्ययन	410
123	डॉ. अ. जी. मगदूम	भारतीय सण - उत्सव आणि कृषी व्यवसाय	416
124	प्रा.डॉ.एकनाथ बाबुराव आळवेकर	'चैत' कादंबरीतील सण उत्सवाचे चित्रण	421
125	प्रा. वसंत बजरंग भागवत	माहिती जतन व संवर्धनातील ग्रंथालयांची भूमिका	423
126	डॉ. नयना श्रीकृष्ण गायकवाड	सण उत्सव व संस्कृतीचे जतन	426
127	श्री गणेश दादू गायकवाड	आजचे सण, समाज आणि पर्यावरण	429
128	प्रा.हसीना अत्तार	उत्सव का साहित्य में प्रतिबिंब	432
129	प्रा. श्रीदेवी बबन वाघमारे	भारतीय त्यौहारों का मौसम और खानपान से संबंध	435
130	डॉ. कविता अजीतसिंह सुल्हयान	कुंभ मेला- एक धार्मिक महापर्व	437
131	डा. वर्षा गायकवाड	स्वातंत्र्योत्तर हिंदी उपन्यासां में मेले और त्यौहार	440

‘चैत’ कादंबरीतील सण उत्सवाचे चित्रण

प्रा.डॉ.एकनाथ बाबुराव आळवेकर,
डी.के.ए.एस.सी. कॉलेज, इचलकरंजी

‘चैत’ ही द.तु. पाटील यांची कादंबरी मौज प्रकाशन गृह, मुंबई यांनी २०१८ साली प्रसिध्द केली. ग्रामीण जीवनानुभव मांडणा-या या कादंबरीत कोल्हापूर परिसरातील एका खेडेगावच्या यात्रेसंबंधीचे कथानक येते. यात्रेची पूर्वतयारी ते यात्रेची सांगता या अवकाशामध्ये कादंबरी सामावली आहे. ‘चैत’ या कादंबरीच्या शिर्षकातून ‘यात्रा’, कोल्हापुरी बोलीत ‘महाई’ हा अर्थ अभिप्रेत आहे. चैत्र महिन्यानंतर खेडयातील यात्रांना सुरुवात होते त्यावरून यात्रेसाठी चैत किंवा ‘महाई’ असे म्हटले जाते.

‘चैत’ कादंबरीत गुढीपाडव्याच्या सणानंतर गावात चैत साजरा होणार असतो. गावसभा होऊन चैताचा दिवस ठरतो. गावातील ग्रामदैवताचा उत्सव चैत म्हणून साजरा होतो. बाळुबाचा चैत रविवारीच होणार असे गावसभा घेऊन ठरविले जाते. चैतासाठी पैशाचे नियोजन करण्यात प्रत्येकजण गुंतलेला असतो. चैत म्हटले की देवासाठी नैवेद्य म्हणून पुरण पोळीचा गोड जेवणाचा दिवस आणि दुसऱ्या दिवशी पै पाहुण्यांसाठी मांसाहारी जेवणाचा बेत असतो. चैतासाठी बकरे, नवी कपडे यावर होणारा प्रमुख खर्च असतो. ‘आजचा दिवस उद्या येत नाही’ असे म्हणून प्रत्येकजण प्रसंगी कर्ज काढून चैत साजरा करण्याच्या तयारीत असतो.

‘चैत’ कादंबरीत रामूनाना, पत्नी हौसाकाकू, मुलगा तानाजी लन झालेल्या तीन मुली असे कुटुंब आहे. रामूनाना अल्पभूधारक शेतकरी असून कधी कधी पती-पत्नी रोजगाराला जातात तर तानाजी ऊस हंगामात दुसऱ्याच्या फडात काम करून कुटुंबाला हातभार लावतो. रामूनानासुध्दा चैतासाठी डेअरीतून दीड हजार, तानाजीच्या ऊसतोड कंत्राटदाराकडून एक-दिड हजार, रोजंदारीवरील अॅडव्हान्स, भात विकून मिळालेले पैसे अशी पैशाची जुळवाजुळव करतो.

चैताचा दिवस जवळ देईल तशी सर्वांची शेतातील, घरातील कामे उरकून घेण्याची घाई सुरू होते कपड्यांची खरेदी, दळप, कांडप, चटणी करणे. सणावाराला उधार माल देणारा दुकानदार आणि तिथला ग्राहक हे नाते वर्षानुवर्षे अबाधित असलेले कादंबरीतून पहायला मिळते. हौसाकाकू लेकींना केळीची शिदोरी देऊन यात्रेसाठी बोलावून घेते.

चैताच्या आदल्या दिवशी गावात बकऱ्यांचा बाजार भरतो. प्रत्येक कुटुंब आपल्या पै पाहुण्यांच्या बेरजेवर बकरे खरेदी करतो. दुपारच्यापुढे बकऱ्यांची जागा फिरत्या विक्रेत्यांनी घेतली. दुकानगाळे, पाळणेवाले यांनी मांडामांड केली. चैताचे वातावरण अधिक फुलायला सुरवात होत असल्याचे चित्र कादंबरीकाराने उभे केले आहे. जागतिकीकरणाचा प्रभाव यात्रेवर झाल्याचे चित्रण केले आहे. चैताला शुभेच्छा देणारे डिजीटल बोर्ड, स्वागत बोर्ड चौकाचौकात, तिकटीवर झळकले, जीप ट्रॅक्टर, कारगाड्या, मोटरसायकली यांतून माणसं यात्रेला येत होती.

रात्रीचे बारा वाजल्यानंतर बकरी कापणे सुरू होते. मीठ घातलेली परात, अगरबत्ती, पाण्याचा तांब्या या वस्तू बकऱ्याबरोबर येऊ लागल्या यातून गावची, प्रथा परंपरा समजते.

नैवेद्य, नारळ घेऊन माणस बाळुबांच्या दर्शनाला जात होती. बैलांचे गाडे निघत होते. प्रत्येक घरात जेवणावळी उठत होत्या. जत्रेनिमित्त पै पाहुण्यांना जेवायला बोलविण्यामुळे त्यांच्या सुखदुःखाच्या गोष्टींची विचारपूस, ऋणानुबंधाची जपणूक ही माणस कशी करतात. हे ध्यानात येते. खेडयातील हा आपलेपणा, नाती टिकविण्याची क्षमता त्यांच्यातल्या संस्कृती संस्काराचा एक भाग म्हणावा लागेल. आधुनिक काळात नात्यांतील बंध अनेक कारणांनी विरळ होत असताना जत्रा, सण, उत्सव, नात्यातील सामूहिक कार्यक्रामुळे नात्यांची वीण अधिक घट्ट होताना आढळते.

यात्रेच्या दोन-तीन दिवसातील खास आकर्षण म्हणजे तमाशाचा फड आणि कुस्त्यांचे मैदान. गावातील आणि पाहुणे मंडळी रात्रीच्या तमाशांचा आनंद घ्यायला जातात. तमाशाचा नारळ फोडण्याचा मान सरपंचाचा असतो. दुसरा दिवस शिळ्या चैताचा असतो. चैताच्या दिवशी न आलेले पाहुणे दुसऱ्या दिवशी शिळ्या चैताला येतात. दुपारी कुस्त्यांचा फड असतो. कुस्त्यांच्या फडात मोजकेच पैलवान असतात. आजकाल तालमीत जाणाऱ्या पोरांची संख्या कमी झालेली आहे. तालमीत आता पत्यांचा डाव चालू झाला होता. खेडयातल्या या बदलाचे चित्र कादंबरीकाराने रेखाटले आहे. थोडक्यात, चैताच्या निमित्ताने जेवणावळी, तमाशा, पाळणे, खेळणी, कुस्त्या, आईस्क्रिम, कुल्फि यामध्ये आनंद शोधणारी ही गावची माणस असतात.

सण, उत्सव, यात्रा म्हणजे आनंदाची पर्वणी मानणारी ही खेडयातील माणसं गोतावळयात सुख मानतात. यात्रा, सणासुदीचे दिवस म्हणजे माहेरवाशीणीसाठी विरंगुळयाचे क्षण असतात. ते विरंगुळयाचे क्षण हौसाकाकूंच्या लेकींच्या वाटयाला येतात. सासरचा विसर पडून माहेरात रमणाऱ्या या लेकी स्वतः आनंदी राहून आई-बापालाही आनंदी ठेवतात. हे या यात्रेच्या वातावरणातून पहायला मिळते. एका छोटया गावातल्या यात्रेच्या वातावरणाने भारलेली ही कादंबरी आहे.

कादंबरीत प्राध्यापक असलेले जनक नावाचे पात्र असून तो थोडा पुरोगामी, आधुनिक विचाराचा आहे. जत्रेसाठी जनककडे आईने पाच हजार रूपये मागितले होते ते पत्नीस न समजता तो आईकडे देतो. चैताच्या निमित्ताने होणारी पैशाची उधळपट्टी त्याला मान्य नसते. जनकचे विचार गावातल्या लोकांना पटत नव्हते. नोकरदार आणि गावातील माणस यांच्यातला वैचारिक संघर्ष कादंबरीत काही प्रसंगातून आलेला आहे. जत्रा, यात्रा, उरूस, सण, उत्सव यांचे आंगळवाणे स्वरूप, डामडोल करण्यासाठी कर्ज काढणे, बकर कोंबड कापणे, दारू पिणे, श्रध्दा-अंधश्रध्दा या गोष्टींवर भाष्य करणारा जनक कादंबरीत पहायला मिळतो. यात्रेतील डिजीटल बोर्ड, लाईटिंग बघून त्याला

आश्चर्य वाडते. खेड्यातल्या लोकांच्या अश्चर्याची आणि गरिबीची त्याला मिता वाडते. ज्यांनी कर्ण काढून राण करपाची पध्दत त्याला खेडकते. मनोरंजनाची साधन नसल्याच्या काळात घेत ठिक. होता पण आता तो काळ राहिलेला नव्हता असे त्याची म्हणणे असते. याचेविषय निघालेला 'लोकप्रबोधन' पेपरचा अंक गात्राविशेषांनी भरलेला पाहून त्याला राण येता. नाव 'लोकप्रबोधन' पण जत्राच समर्थन बकऱ्यांच्या कत्तलीचा उदो उदो या गोष्टी त्याच्या मनाला पडत नव्हत्या. जाहिरातींच्या पैशाराडी त्या प्रयोगे वैभवीकरण करणे त्याला परत नव्हते.

गावातल्या एस.टी. स्टँडवर दामू गिरसाळच्या खोक्याजवळ बारूच्या भाड्यांचा दिवस पडलेला जनकला दिसतो. 'गावाला प्यायला पाणी जेवड लागत नाही तेवढी बारू लागलीया' हा गावचा पराक्रम दामून जनकला सांगितल्यावर यात्रा, लग्न, जत्याव याविषयाने उधळपट्टी करणारा हा 'खेड्यातला समाज कधी सुधारणार' असा प्रश्न पडतो.

यात्रा संपते होसाकाकूच्या लेकी आपल्या आपल्या सारसी निघतात. लेकी आल्यापुढे होसाकाकूला कागानून राणड मिळाली होती. जाताना तिथी लेकींना हातात काकण घालायला सांगते त्यांना घडणी, पाणड, सांडणे बांधून देते. लेकींना पोहचवायला होसाकाकू एस.टी. स्टँडपर्यंत जाते. लेकी गेल्यावर होसाकाकूला घर सुनसुन वाडत.

'चेत' कादंबरीतील प्रत्येक प्रसंग, पात्रे सामीण वातावरणात मुरलेले वाडतात. मूढीपाडवा, त्यादिवशी लिंब, मूळ खाणे, गात्रेची तयारी, यात्रेसाठी पैशांची जुडवाजुडव करणे, गात्रेवाशीनींना शिंदोरी देणे, बकऱ्यांचा बाजार, खेडणी, पाळणे, कडकड, मळकड कपड्यातील आईडिक म, कुल्फी विक्रेते, बैलांच्या गाड्यांची गिरवणूक, मडणाच्या जेवणाच्या पंती, पाहुण्यांची विचारपूस प्रत्येकाचे गोतावड्यात रमणे, गात्रेवाशीनीचा परतीचा प्रवास. या सर्व बाबी कादंबरीकाराने चित्रण पध्दतीने रंगविल्या आहेत.

थोडक्यात, 'चेत' कादंबरीतील राण-जत्यावांचे चित्रण करणारे कथानक, गात्रेचे प्रसंग पात्रे, कोल्हापूरी बोलीचा प्रगावी वापर, निवेदनातील चिंतनात्मकता अशी कादंबरीची वैशिष्ट्ये आढळतात.

संदर्भ :

१. पाटील द.तु. :- 'चेत', मीन प्रकाशनगृह मुंबई, २०१८

